

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Цуковник **МИЛУТИН МАРКОВИЋ**

АРДЕНСКА ПРОТИВОФАНЗИВА

(од 16 децембра 1944 до 31 јануара 1945)

Операције у Арденима врло су поучне како због примењених стратегиских и оперативно-тактичких поступака, тако и због специфичних услова у којима су извођене (у току зиме, у планинској и пошумљеној области). Зато ће бити корисно да се укратко упознамо са обостраним припремама, плановима, снагама и током догађаја, а детаљније са примењеном стратегијом и тактиком.

Обостране припреме, планови и снаге. — Крајем 1944 војно-политичка ситуација Немачке била је врло неповољна услед сталних пораза на копну, мору и у ваздуху, тако да је морал немачког народа и војске био знатно опао. Постојала је опасност да ови порази и стална дефанзива немачких армија убрзају војни слом Немачке. Зато је немачкој Врховној команди била потребна нека победа која би подигла пољуљан морал јединица и становништва и створила потребно време и услове за извршење тоталне мобилизације. Ово би се најбоље постигло ако би се предузеле офанзивне операције стратегиског значаја на једном фронту, док би се на осталим било у дефанзиви. Како је немачка офанзива на Источном фронту била искључена услед совјетске надмоћности, неповољних климатских услова, велике дубине територије итд., а офанзива у Италији била би локалног карактера, то је избор пао на Западни фронт, где су услови били много повољнији и где су Немци успели да стабилизују фронт и да створе знатне резерве у оклопним јединицама. У том циљу Немци су одлучили да предузму противофанзиву на слабо поседнутом отсеку Ардена, који је нудио добре услове за постизање изненађења, док се планинско и пошумљено земљиште Ајфела могло искористити за прикривено груписање снага и заштиту од надмоћне савезничке авијације.

План за Арденску противофанзиву »Wacht am Rhein« („Стража на Рајни“), који је израђен у Штабу немачке Врховне команде почетком октобра 1944, предвиђао је да група армија „В“ (маршала Модела) са три армије (6. СС окл., 5. окл. и 7. армија, укупно 22 дивизије од којих 7 оклопних и 15 пешадиских¹) изврши изненадан и брз пробој америчких положаја у Арденима на отсеку Моншау — Ехтернах, са циљем да за четири дана избије на р. Мезу од Лијежа до Живеа, заузме прелазе на тој реци и затим настави продор ка Антверпену и Брислу ради заузимања ушћа Шелде и раздвајања и уништења савезничких снага северно од Ардена. Пробојну и маневарску групу требало је да образују 5. окл. и 6. СС окл. армија са тежиштем код (деснокрилне) 6. СС окл. армије на правцу Малмеди — Лијеж — Антверпен, док би 7. армија, дејствујући офанзивно, имала да штити јужни бок и затвори све правце који из области Луксембурга изводе на фронт Ехтернах — Бастоњ. У резерви било је предвиђено шест дивизија.²) Заштиту северног бока имала је да врши 15. армија у прво време одбраном на р. Перу, а доцније офанзивом у правцу Мастрихта. Ову про-

¹) Састав и распоред немачких снага види се из скице 1.

²) Chester Wilmot: The Struggle for Europe, стр. 577.

линије на р. Сару и р. Перу, а потом концентричним нападима свих армија опколе и униште немачке снаге западно од Рајне. У вези с тим, северно од Ардена биле су груписане четири армије (главнина америчке 1. и цела 9., британска 2. и канадска 1.), а јужно три армије (америчка 3. и 7. и француска 1.). На сектору Ардена (око 130 км) било је само шест дивизија америчке 1. армије (четири дивизије 8 корпуса и две дивизије 5 корпуса³). Стратегиска резерва за цео Западни фронт, јачине две ваздушнодесантне америчке дивизије (82. и 101.), била је код Ремса, удаљена од Ардена 150—200 км. Савезници су предвиђали: да 3. и 7. америчка армија 19 децембра изврше пробој Зигфридове линије на р. Сару; да 1. и 9. америчка армија отпочну напад нешто касније (после заузећа Смитове бране на извору р. Рера) на фронту р. Рера; да 2. британска и 1. канадска армија 12 јануара отпочну нападе на р. Мези.

Немачка противофанзива у Арденима је врло брижљиво припремљена, а прикупљање армија извршено је у највећој тајности ноћним покретима у времену од 8—15 децембра (артиљерија од 8—13 децембра, оклопне јединице од 12—14 децембра, пешадија од 13—15 децембра). Рђаво време отежавало је рад савезничке авијације, те је груписање немачких армија остало непримећено, што је омогућило да се постигне стратемско и тактичко изненађење.

Немачка противофанзива од 16 децембра до 31 јануара 1945

После јаке артиљериске припреме у којој је учествовала целокупна артиљерија (око 2.000 топова), све три немачке армије (6. СС окл., 5. окл. и 7.) прешле су у напад 16 децембра у 6 часова. Пешадиске дивизије образовале су први ешелон, који је имао да изврши пробој фронта и отвори пролаз оклопним дивизијама, а које би потом предузеле експлоатацију надирући ка Мези и даље ка Антверпену и Брислу, док би пешадиске дивизије вршиле осигурање бокова и позадине оклопних армија. Напад је потпуно изненадио Американце, чему је допринела и густа магла под чијом је заштитом немачка пешадија упала у америчке положаје. Захваљујући овом изненађењу, знатној надмоћности (однос 4:1) и рђавом времену које је спречило дејство савезничке авијације, немачке армије успеле су да у току прва два дана (16 и 17 децембар) изврше пробој фронта, тако да су оклопне дивизије уведене у акцију већ 17 децембра.

На вест о немачкој офанзиви Савезници су 16 децембра обуставили све офанзивне акције северно и јужно од Ардена и предузели хитно пребацивање снага у Ардене ради заустављања немачке противофанзиве. 17 децембра ангажовали су две оклопне дивизије ради одбране кључних комуникационих чворова Сен Вита и Бастоња. 18 децембра употребили су и две ваздушнодесантне дивизије из стратемске резерве, од којих је 101. добила задатак да брани Бастоњ, а 82. раскрсницу путева код Вербомона. На савезничкој конференцији у Вердену, на дан 19 децембра, одлучено је: да америчка 3. армија одмах преда део фронта у Сарској Области 7. армији и да најхитније пребаци своје снаге у Ардене ради напада у немачки јужни бок; да 1. америчка армија организује одбрану јужно од Лијежа и застави немачко надирање ка Мези. У циљу боље координације дејстава савезничких армија у области Ардена, генерал Ајзенхауер је 20 децембра извршио реорганизацију командовања и наредио маршалу Монтгомерију да прими команду и над америчким армијама (1. и 9.) северно од немачког клина.

У времену од 18—20 децембра немачке армије продужиле су нападе да би прошириле клин и избиле на Мезу.⁴) 6. СС окл. армија задржана је снажним америчким отпором на линији Моншау — Малмеди — Ставло — Троа Пон, док је 5. окл. армија, надирући кроз отворену брешу, прешла друм Сен Вит — Уфализ — Бастоњ и избила до линије Либрамон — Сен Ибер — Ларош, али није успела да заузме важне раскрснице путева Сен Вит и Бастоњ, које су Американци чврсто држали. 7. армија потискујући слабе америчке снаге избиле је на линију Ехтернах — Мартеланж — Либрамон.

³) Састав и распоред ових снага види се на скици 1.

⁴) Ситуација 20 децембра види се на скици 1.

После извршеног прегруписавања, 3. америчка армија предузела је нападе на јужни бок немачких снага, и то: 3. корпус (4. окл. д, 26. и 80. пд) 22 децембра на отсек Етелбрик — Мартеланж, а 12. корпус (9. окл. д, 4. и 5. пд) 24 децембра на отсек Ехтернах — Етелбрик. Наступање оба корпуса било је споро услед жилаве одбране немачке 7. армије (а касније и јединица 5. окл. армије), залеђених путева, порушених мостова, великог снега, планинског и пошумљеног земљишта, итд.

Немачке армије наставиле су нападе у времену од 21—25 децембра⁵⁾, тежећи да избију на Мезу, али су им сви напори били узалудни. 6. СС окл. армија задржана је упорном одбраном јединица 1. америчке армије на линији Отон — Бра — Троа Пон — Малмеди — Бутгенбах — Моншау, где је 25 децембра прешла у одбрану. 5. окл. армија, остављајући пет дивизија (једну окл. д и четири пд) за напад на Бастоњ и Сен Вит, продрла је оклопним јединицама до линије Либрамон — Кистин — Сел — Марш, где је такође задржана снажним отпором америчких трупа. Избијањем код Села (8 км од Мезе) 25 децембра, Немци су постигли највећи продор, али су Савезници тада имали према врху немачког клина довољно јаке снаге (амерички 7. корпус на фронту и британски 30. корпус у позадини), тако да су успешно зауставили немачки напад. Пошто је даље напредовање Немаца било онемогућено, а леви бок и позадина озбиљно угрожени услед напада 3. америчке армије, која је 26 децембра у 18⁴⁵ деблокирала Бастоњ, то је и 5. окл. армија 27 децембра прешла у одбрану. 7. армија била је принуђена да због напада америчке 3. армије прво пређе у одбрану, а потом да се (до 27 децембра) повуче на линију р. Зауер — р. Вилц.⁶⁾

Немачка противофанзива у Арденима била је 25 децембра потпуно заустављена. За 10 дана Немци су направили клин дубине око 100 км и ширине око 75 км, али нису успели да продру до Мезе услед јаког отпора америчких снага, тешкоћа у кретању и снабдевању, а нарочито због дејства америчке авијације, која је почев од 23 децембра (када се време побољшало) правила праву пустош на немачком фронту и у позадини.

Америчка 3. армија, ојачана новим снагама, наставила је нападе на јужни бок немачког клина у времену од 27 децембра до 3 јануара, ангажујући на левом крилу и новододељени 8. корпус (11. окл. д, 17. вдд, 28. и 87. пд), општим правцем Либрамон — Уфализ. Како су Немци желели да по сваку цену заузму Бастоњ, то су стално убацивали нове снаге вршећи свакодневне нападе, тако да су се у рејону Бастоња развиле врло жестоке борбе. Услед тога је 3. армија напредовала врло споро, упркос снажне артиљериске подршке (108 дивизиона са 1.296 оруђа), тако да је до 3 јануара 1945 заузела само нешто земљишта северно од Бастоња и јужно од Сен Ибера.⁷⁾

Савезници су тек 28 децембра, на конференцији у Брислу, одлучили да предузму општу офанзиву с циљем да концентричним противударима са севера и југа униште немачки клин и затим наступају ка Уфализу ради опкољавања и уништења немачких армија. Услед сачекивања британских снага, ова општа офанзива Савезника отпочела је тек 3 јануара 1945, нападом 3. америчке армије са југа, а 1. америчке армије и британског 30. корпуса са севера и запада. Ови противудари принудили су Немце на постепено повлачење, али је надирале савезничких снага било врло споро услед јаког немачког отпора, рђавог времена, великог снега, порушених и запречених путева и недовољне подршке из ваздуха. 16 јануара снаге америчке 1. и 3. армије спојиле су се у рејону Уфализа, а потом су обрнуле фронт ка истоку и проджиле потискивање немачких армија ка немачкој граници, где су 31 јануара заустављене пред Зигфридовом линијом. Тако су Немци били одбачени на своје полазне положаје.

Немци су у Арденској противофанзиви изгубили око 220.000 људи (од којих око 110.000 заробљеника⁸⁾), а Савезници 76.890 људи (8.607 погинуло, 47.139

⁵⁾ Ситуација 25 децембра види се из скице 1.

⁶⁾ Види скицу 1.

⁷⁾ Види скицу 2.

⁸⁾ Ајзенхауер, *Од инвазије до победе*, Војно дело, 1951, стр. 156.

Општи закључак о немачкој противофанзиви

Немачка стратегија. — Немачки стратегиски план за Арденску противофанзиву био је нереалан, боље рећи авантуристички, јер Немци нису имали довољно снага за успешно извођење једне овакве далекосежне и одлучујуће битке. Њихова очекивања да ће поновити успешну офанзиву из маја 1940 била су нереална: 1940 Немци су имали на арденском правцу 45 добро наоружаних и обучених дивизија и 24 дивизије у стратегиској резерви, а 1944 само 28 дивизија, од којих неке нису имале борбеног искуства ни сву потребну опрему; сем тога, зимско време (хладноћа, високи снег и залеђени путеви) знатно је смањило ударну снагу и маневарску способност немачких армија, итд.

План за противофанзиву у Арденима израдила је немачка Врховна команда (ОКВ) без консултовања са командантом Западног фронта маршалом Рундштетом, командантом групе армија „Б“ и командантима армија. Напротив, ови команданти су добили готов план са наређењем да предузму припреме и извођење противофанзиве и поред тога што су они били противни оваквом плану. Маршал Рундштет је правилно оценио да су одређене снаге сувише слабе за извршење постављеног задатка и предложио је (споразумно са потчињеним командантима) да се изведе једна мања офанзива — са ограниченим циљем: да се концентричним нападима са севера и југа уништи амерички клин код Ахена, поврати Ахен и онемогући савезничка зимска офанзива према Гурској Области. Међутим, немачка Врховна команда није усвојила предлоге маршала Рундштета, већ је упорно остала при своме наређењу да се офанзива продужи чак до Антверпена.

Детаљна анализа ове битке показује да Немци нису могли постићи никакав одлучујући успех из више разлога: одређене снаге (28 бројно слабих и непотпуно наоружаних дивизија) нису биле довољне за извођење офанзиве на дубини преко 200 км; Немци нису имали довољно авиона и тенкова за извршење овог великог задатка; уместо планиране количине горива (бензин и уље) за марш од 500 км снабдевачки органи су припремили гориво само за 150—200 км (немачко веровање да ће се недостатак погонског горива решити заузећем америчких база у Лијежу било је нереално, јер је било мало вероватно да ће Немци моћи напредовати до Мезе и тамо заузети неопштећена складишта горива); немачко командовање није рационално искористило расположиве снаге, пошто је, поред Арденске противофанзиве, планирало још три офанзивне операције (15. армије са р. Рера у правцу Мастрихта, 25. армије из Холандије у правцу Антверпена и диверзионе нападе групе армија „Г“ у Лорену и Алзасу); сем тога, ове помоћне операције нису синхронизоване са противофанзивом у Арденима како би се везале савезничке снаге и спречило њихово пребацивање у Ардене, већ су планиране за доцније (4, 10 и 15 дана); почетак напада 15. и 25. армије био је условљен успехом на правцу Ардена, мада би било много корисније да су ове

армије (с обзиром на свој бочни положај) предузеле нападе раније или једновремено са нападом на арденском фронту, и својим брзим продором преко Мезе олакшале наступање 6. СС и 5. окл. армије (25. армија налазила се само 80 км од Антверпена док је удаљење преко Ардена до овог града износило око 220 км), итд.

Немачке припреме за противофанзиву у Арденима извршене су успешно, а брзо и уредно пребацивање и концентрација снага омогућили су Немцима да постигну велико стратешко и тактичко изненађење. Благодареди томе, немачке армије су успеле да остваре почетне успехе и да на неколико места пробију америчке положаје, изађу у слободан простор и потом предузму експлоатацију битке. Међутим, услед крупних грешака (о којима ће касније бити речи) у оперативно-тактичком извођењу противофанзиве и недовољних снага за брзо савлађивање америчког отпора, немачко напредовање ка р. Мези није имало довољно замаха и брзине. Мада су Немци направили клин дубине око 100 км а ширине око 75 км, овај оперативни успех није могао бити искоришћен, јер су их Савезници противударима принудили да уз велике губитке напусте освојено земљиште и повуку се на своје полазне положаје.

Као што се види, Немци су у Арденској противофанзиви претрпели потпун неуспех, јер и поред великих губитака нису постигли очекиване резултате. Овај неуспех претрпели су црвенствено због тога што основна идеја плана није одговарала њиховим могућностима. Сем тога, они су направили и низ грешака као:

— 6. СС окл. армија по својој борбеној вредности (фанатизована Хитлерова омладина без борбеног искуства) и командовању (неискусни команданти) није била погодна за извршење додељених задатака. За ово је била погоднија 5. окл. армија која је имала велико борбено искуство. Међутим, после покушаја атентата, 20 јула 1944, Хитлер је имао више поверења у СС јединице, те је ради тога и наредио да 6. СС окл. армија добије главну улогу.

— Правац напада 6. СС окл. армије (Малмеди — Ставло — Лијеж) водио је преко земљишта непогодног за масовну употребу тенкова, док је правац дејства 5. окл. армије (Бастоњ — Марш — Намир) био много погоднији за извођење обухватног маневра са југа према Лијежу, с обзиром да су тамо комуникације биле погодније, а америчка одбрана слабија.

— Немци нису располагали довољним снагама за брзу експлоатацију успеха, а сем тога неке оклопне јединице нису биле благовремено ангажоване (2. СС окл. корпус употребљен је тек 22 децембра) док су друге (Наставна оклопна дивизија и Хитлерова пратећа оклопна бригада) одвојене за заштиту бокова и напада на Бастоњ и Сен Вит.

— Немачка Врховна команда није дозволила маршалу Рундштету да самостално води битку. За сваку одлуку он је морао да тражи сагласност Врховне команде, која није усвојила ниједан од његових предлога иако су ови одговарали ситуацији на бојишту.

Тако, на пример, Врховна команда није усвојила предлог да се тежиште операција пренесе на 5. окл. армију која је у почетку имала веће успехе. Исто тако, 25 децембра, она није усвојила предлог команданта 5 окл. армије да ова армија изврши напад у правцу Лијежа како би тиме указала непосредну помоћ 6. СС окл. армији која је била заустављена. Најзад, Врховна команда није усвојила предлоге маршала Рундштета да се изврши благовремено повлачење немачких армија, већ је наредила да оно почне тек онда када је запретила опасност окружења. Због свих ових грешака Врховне команде, немачке армије претрпеле су велике губитке у људству и материјалу.

— 7. армија била је сувише слаба да једновремено врши заштиту јужног бока и да садејствује нападу 5. окл. армије.

— Употреба немачке стратемиске резерве није била целисходна. Маршал Рундштет је сматрао да ову резерву не би требало ангажовати на правцу дејства 6. СС окл. армије (која је брзо заустављена у нападу), већ на правцу 5 окл. армије која је постигла извесне успехе, али то Врховна команда није дозволила све до 22 децембра, тј. за првих 6 дана битке. После тога, ова резерва је убацивана по деловима, тако да њена употреба није дала никакве одлучне резултате.

— Командант 5. окл. армије није искористио добивене резерве и појачања из 6. СС окл. армије за експлоатацију првих успеха и проширење пробоја ка Мези, већ их је ангажовао за освајање Бастоња (где је у једном моменту било употребљено око десет немачких дивизија). Услед тога, мимо воље и плана немачке Врховне команде, тежиште напада пренето је на Бастоњ, што је имало негативних последица за даљи ток операција ка Лијежу.

— Немци нису имали планинских јединица које су биле неопходне за успешно вођење зимских операција у Арденима.

— Немачка авијација није пружила ни најнужнију подршку својим армијама, нарочито оклопним дивизијама, које су биле изложене снажном дејству надмоћне савезничке авијације.

— Комуникације немачких армија биле су дугачке и врло осетљиве на ваздушне нападе, услед чега је снабдевање ових армија било врло отежано, што је, у вези са оскудицом у транспортним возилима, имало тешке последице. Недостатак погонског горива укочио је покрет тенкова и моторних возила, а недостатак муниције ограничио је борбену активност немачких армија.

Последице овог пораза у Арденима биле су катастрофалне за Немачку. Утрошивши и последњу стратемиску резерву (6. СС окл. армију), Немци више нису имали снага за успешно вођење битке западно и источно од Рајне. Поред тога, они више нису имали снага да зауставе велику совјетску офанзиву на Источном фронту, која је отпочела 12 јануара 1945. Покушајем да постигне победу на западном фронту и тиме бар за неколико месеци одложи слом Немачке, како би масовно ангажовао нова оруђа (V₁, V₂, млазне авионе, нове тенкове и подморнице), Хитлер је уствари убрзао завршетак рата, пошто је

неуспех у Арденима уништио и последње немачке наде. Тиме је нанет велики удар моралу немачких армија и народа.

Савезничка стратегија. — Савезничка обавештајна служба је знатно подбацила, јер није имала никаквих података о прикупљању 6. окл. СС армије, нити је претпостављала да би Немци могли предузети противофанзиву у Арденима. Мада је било података о прикупљању неких немачких снага у области Ајфела (осмотрено је шест нових пеш. дивизија), рачунало се да Немци групишу ове снаге за извршење противнапада у области Ахена.

С друге стране, Савезници су у Арденима имали врло мале снаге (шест дивизија на фронту широком 130 км), а стратегиске резерве биле су врло слабе (свега две ваздушнодесантне дивизије). Сем тога, Савезници нису имали никакав план за одбрану Ардена, већ су смагтали да ће, захваљујући моторизацији и великој оперативној покретљивости својих снага, моћи да брзо интервенишу у случају немачког напада.

Савезничко реаговање првих дана било је споро и неодлучно. Верујући да се ради о локалној немачкој офанзиви, они су своје резерве ангажовали постепено и по деловима, што је могло имати тежих последица да су Немци брже напредовали кроз Ардене. Тако су првог дана употребили само две оклопне дивизије (7. и 10.) из суседних армија, а другог дана упутили су из Ремса за Ардене стратегиску резерву (18. корпус са 82. и 101. вдд). Тек четвртог дана (19 децембра), када су оценили да Немци предузимају одлучујућу противофанзиву, они су на конференцији у Вердену донели одлуку о употреби расположивих снага 1. и 3. армије ради заустављања немачког напада.

Савезничка реорганизација командовања од 20 децембра, према којој је маршал Монтгомери примио под своју команду 1. и 9. америчку армију, није дала очекиване резултате, јер је услед тога било отежано садејство савезничких снага северно и јужно од Ардена. Због овога, као и због методичне и опрезне стратегије маршала Монтгомерија, Савезници су закаснили у извршењу противудара.

Мада је немачка противофанзива изненадила Савезнике, они су ипак успели, захваљујући доброј вези, великом броју моторних возила и оперативној покретљивости својих армија, као и превласти у ваздуху, да у року од десет дана (16—25 децембра) групишу према боковима немачког клина довољно јаке снаге (26 дивизија са око 550.000 људи), што им је омогућило да дефинитивно задрже немачко напредовање, а потом да предузму противударе и одбаце немачке армије на њихове полазне положаје.

Пребацивање дивизија америчке 3. и 1. армије са сарског и ахенског фронта на угрожени отсек Ардена претставља поучан пример брзих и успешних стратегиских маневара. Наиме, 3. армија је у року од шест дана (20—25 децембра) пребацила око 300.000 људи са фронта на р. Сару у област Луксембурга, тј. на даљину 100—200 км. У овом масовном покрету ка северу по залеђеним путевима и хлад-

ном зимском времену учествовало је око 133.000 возила. Ово је омогућило 3. армији да у року од 48 часова отпочне напад на јужни бок немачког клина. Исто тако, 1. армија је у року од 10 дана (16—25 децембра) пребацила са ахенског фронта у Ардене 248.000 људи на 48.000 возила и успела да благовремено поседне линију Моншау — Малмеди — Ставло — Отон — Марш — Сел, и да на њој заустави немачко напредовање. Према томе, захваљујући оперативној покретљивости својих дивизија, вештој и упорној одбрани 1. америчке армије и снажним и непрекидним нападима 3. америчке армије, Савезници су успешно савладали почетну кризу, задржали противника и створили време и услове за предузимање концентричних противудара. Међутим, извођење ових противудара било је врло споро, опрезно и методично, а и недовољно координирано: напад 3. армије са југа отпочео је 22 децембра 1944, а напад 1. америчке армије и 30. британског корпуса са севера тек 3 јануара 1945. Нарочито је било споро и оклевања у ангажовању британских трупа, што је имало за последицу да, упркос пожртвованог залагања америчких снага, немачке армије у клину нису биле отсечене, окружене и уништене, већ су отступиле у приличном реду на Зигфридову линију.

Немачка тактика. — Немци су боље од Савезника искористили предност изненађења и погодности планинског земљишта да би применили нову тактику, која им је у почетку омогућила значајне успехе. Наиме, да би izmanеврвали америчке чворове одбране, који су били организовани првенствено дуж комуникација, они су усвојили предлог генерала Мантојфела да их заузму тактиком убацивања. У том циљу су 16 децембра пре сванућа (у 5³⁰ ч.) њихове пешадиске дивизије првог ешелона ангажовале по један јуришни батаљон. Ови батаљони су, уз вештачко осветљење (створено одбијањем снопова рефлекторске светлости од ниских облака), продрли кроз слабо брањене и пошумљене међупросторе и избили у позадину америчких чворова одбрана. Нешто касније (у 6 ч.), пешадиске дивизије, потпомогнуте ватром 2.000 топова, предузеле су напад са циљем да (уз помоћ јуришних батаљона) сломе америчку одбрану и отворе пут својим оклопним дивизијама.

Захваљујући примени ове тактике убацивања, немачка пешадија успела је да још првог дана продре на више места у амерички одбранбени распоред, да обиђе јако брањене америчке чворове одбране и да окружи и уништи два америчка пешадиска пука код Сен Вита.

У току даљег напредовања ка р. Мези Немци нису наставили тактику убацивања већ су тврдоглаво покушавали да постигну успехе фронталним нападима оклопних јединица које су дејствовале углавном дуж комуникација и вршиле само мање тактичке обухватне маневре, тако да нису постигле ниједан оперативни успех. Немачке јединице би свакако постигле веће успехе да су примениле у ширем обиму тактику ноћног и дневног убацивања скијашких јединица, потпомогнутих лаким минобацачима и артиљеријом на саоницама, за што су постојали врло повољни услови (пошумљено и испресецано

земљиште, дубок снег, чињеница да је америчка одбрана била организована углавном дуж постојећих комуникација и сл.).

Немци су направили грешку и тиме што нису одмах употребили јаче снаге да заузму Бастоњ, чиме би свакако поправили своју оперативну ситуацију и олакшали даље напредовање ка Мези.

Немачке армије показале су уметност и упорност у одбрани (од 25 децембра до 8 јануара). Њихове јединице биле су вешто укупане у шумовитом и брдовитом земљишту, док су висок снег врло добро користиле за маскирање положаја. Њихова одбрана знатно је појачана великим бројем укопаних тенкова (који нису имали бензина или су били оштећени за покрет) и противавионских топова, минским пољима, порушеним и запреченим путевима. Исто тако, Немци су, приликом повлачења ка својој граници (у времену од 8—31 јануара), умешно организовали задржавајућу одбрану и на тај начин избегли опасност од уништења. Том приликом немачке оклопне јединице, у улози заштитница, вршиле су упорну одбрану на положајима до мрака, а затим су се ноћу извлачиле из борбе и отступале до следећих положаја. Тако су заштитнице створиле потребно време да се позадински делови и главнине у скоковима, ноћу, пребаце на нове положаје.

Мада су Немци ангажовали у овој противофанзиви преко 2.000 топова, ипак њихова артиљерија није пружила потребну подршку пешадији. Разлози за ово су били: употреба разноврсних калибара; тешкоће осматрања и покрета; недостатак лаке артиљерије на саоницама за подршку ван путева; немогућност коришћења артиљерских авиона; најзад, претерана централизација командовања (иако је пошумљено и испресецано земљиште захтевало да се одмах изврши децентрализација командовања, Немци су целокупну артиљерију задржали у рукама команданта артиљерије групе армија „Б“).

У току Арденске противофанзиве немачки инжењерци су показали велику вештину у запречавању комуникација и употреби минских поља, што је знатно успорило брзину покрета савезничких снага. Том приликом Немци су применили mine са дрвеним и стакленим омотачем које нису могли открити тадањи савезнички детектори.

Као што се види, Немци нису искористили предност изненађења и прве велике успехе у примени тактике убацивања због грешака у припреми и планирању операције, релативно слабих снага и нецелиходне тактике приликом експлоатације битке. Међутим, они су у одбранбеним операцијама применили врло вешту и правилну тактику, што им је омогућило да извуку већи део својих снага из јако издуженог и угроженог клина.

Савезничка тактика. — Америчке дивизије у Арденима биле су бројно слабе, истрошене у претходним борбама код Ахена (4. и 28. пд), неискусне (106. пд) и развучене на широком фронту (шест дивизија на 130 км), па су ипак пружиле снажан отпор, тако да су Немци тек после два дана (16 и 17 децембар) успели да пробију њихов фронт. Нарочито треба истаћи успешна дејства 28 пд која је изне-

надним и снажним ударом јако надмоћнијих немачких снага, 16 децембра, била разбијена. Међутим, поједини искусни команданти из њеног састава прикупили су разбијене остатке својих јединица и образовали мање борбене групе које су из шумских рејона нападале немачке оклопне јединице дуж комуникација према Бастоњу. На овај начин оне су три дана успоравале немачко надирање и створиле време да америчка појачања поседну и успешно бране Бастоњ, раскрсницу оперативног значаја.

У току даљих операција америчке јединице су врло умешно и успешно браниле чворове комуникација: Бастоњ, Сен Вит и др. и тиме знатно успориле немачко напредовање. Највећи успех постигли су браниоци Бастоња, који су показали велику храброст и вештину, иако су се борили у окружењу под најтежим условима. Држањем Бастоња они су успорили напредовање Немаца ка Мези и знатно ослабили ударну снагу 5. окл. и 7. армије. Оваква упорна одбрана Бастоња омогућила је 1. америчкој армији да употреби 7. корпус и заустави немачко напредовање на линији Кистин — Сел — Марш — Отон. Исто тако, успешна одбрана Сен Вита у току шест дана (16—21 децембра) створила је време 1. америчкој армији да пребаци своје дивизије и заустави напад 6. СС окл. армије на линији Отон — Троа Пон — Малмеди — Моншау.

Савезничка тактика у нападу карактерисала се претераном опрезношћу и методичношћу, недостатком маневра и давањем доминантне улоге материјалним средствима. Савезници су већином вршили фронталне нападе иако им је распоред нудио повољне услове за обухвате и окружења немачких армија. Они су направили грешку и тиме што овде нису применили тактику убацивања (за коју су постојали повољни услови), већ су нападе каналисали дуж комуникација које су Немци вешто запречавали, услед чега је њихово напредовање било врло споро. Исто тако је било споро и недовољно ефикасно њихово гоњење приликом повлачења немачких снага ка Зигфридовој линији. Савезници би постигли много веће успехе да су импровизовали мање одреде на скијама ради паралелног гоњења кроз међупросторе отступајућих немачких колона.

Насупрот Немцима, Американци су врло умешно и правилно употребљавали своју артиљерију, вршећи, када је то било потребно, широку децентрализацију командовања и брзе маневре ватром и покретом. Наиме, генерал Патон је у току извођења напада неколико пута сву артиљерију делио дивизијама да би она могла успешно потпомагати пешадију која је напала на широком фронту и на пошумљеном земљишту. Затим, када су дивизије вршиле пробој фронта на уским отсецима, он је наређивао да се сасреди артиљерија ради успешнијег извођења ватрених валова и концентрација ватре. Потребно је посебно истаћи правилну и еластичну употребу артиљерије 3. америчке армије (која је имала 108 артиљериских дивизиона са око 1.300 оруђа, калибра 105 мм и већих) приликом напада (3. јануара) северно од Бастоња. Пошто је 3. корпус био на правцу главног

удара, то је за подршку његовог напада додељено око 1.000 топова, док су остала оруђа (око 300) подржавала друга два (8. и 12.) корпуса. Карактеристично је да је том приликом напад 90. пд, која је вршила пробој немачких положаја дуж друма и образовала пробојни клин, потпомагало 500 оруђа, док су остала била постављена за бочно дејство, у обе стране (образујући тако кару), ради заштите бока и позадине америчких снага од евентуалних немачких противнапада. У току Арденске битке Савезници су употребили први пут артиљериска зрна са радарским упаљачем која су дала значајне резултате.

У току извођења одбранбених операција (16 до 25 децембра 1944) америчка инжињерија је врло успешно вршила запречавање друмова рушењем и другим средствима. Нарочито је поучан пример запречавања западно од Ставлоа, где је једна мала група инжињераца рушењем два моста и блокирањем путева потпуно зауставила напредовање ка западу 1. СС окл. дивизије. Исто тако, Американци су успешно примењивали мине код Бастоња, услед чега немачка Наставна оклопна дивизија, која је 18 децембра стигла 5 км источно од Бастоња, није успела да га брзо и изненадно заузме, већ је изгубила цео дан (19 децембар) у рашчишћавању минских поља.

Употреба оклопних и моторизованих јединица. — Обе стране ангажовале су врло јаке оклопне снаге на арденском земљишту, које није било погодно за акцију већих оклопних јединица. Стрми путеви, покривени снегом и ледом, отежавали су покрет тенкова и моторних возила и знатно смањивали њихову брзину и покретљивост, док је употреба тенкова ван путева била врло ограничена. Путеви друге класе, који су коришћени да би се изманевровале запрете на главним друмовима, због рђавог квалитета и мале ширине били су скоро неупотребљиви за покрет тенкова. Услед тога је, на пример, једна колона немачке Наставне оклопне дивизије (која је ноћу 18/19 децембра требала да продре у Бастоњ) утрошила три часа да би рашчистила минска поља и прешла један километар рђавог пута, тако да је у међувремену била предухитрена од 101. америчке вдд која је посела Бастоњ. С друге стране, тенковске јединице на арденским комуникацијама биле су врло осетљиве на нападе из ваздуха, тако да су у току дана трпеле велике губитке. Тенкови су у Арденима, услед мале прегледности, тешкоћа осматрања и малог брисаног простора, изгубили знатно од своје борбене вредности, тако да су лако постајали плен противтенковске одбране. Исто тако, велика хладноћа знатно је отежавала рад и дејство тенкова и моторних возила и смањивала ефикасност њиховог наоружања.

Дакле, оклопне и моторизоване јединице обеју страна изгубиле су знатан део своје оперативне и тактичке покретљивости и ударне и ватрене моћи. Пошто земљиште није омогућавало развој за борбу већих оклопних јединица, то је правих тенковских борби било врло мало, и то са ограниченим снагама. Једино треба истаћи тенковску борбу 24 и 25 децембра у рејону с. Села, 8 км источно од Мезе, између

2. америчке и 2. немачке оклопне дивизије. Да би зауставили немачко напредовање, Американци су хитно убацили у борбу своју 2. окл. дивизију, а доцније и 29. британску окл. бригаду. Савезници су овом приликом умешно искористили погодно земљиште и добру подршку авијације, те су успели да униште 81 тенк, 405 камиона и 81 топ 2. немачке окл. дивизије. После овога остаци (1.500 људи и неколико тенкова) 2. немачке окл. дивизије су се повукли у неред у ка с. Кристину, где их је прихватила Наставна оклопна дивизија. Овај значајан савезнички успех био је од пресудног утицаја на даљи ток битке.

Употреба авијације. — Ова битка поново је истакла чињеницу да се без превласти у ваздуху не може успешно извести никаква офанзива већих размера. Надмоћнија савезничка авијација много је допринела савезничкој победи, док је слабост немачке авијације била један од главних узрока немачког пораза. Као што смо видели, да би парирали ову слабост, Немци су противофанзиву у Арденима предузели под временским условима неповољним за дејство авијације.

Рђаво време првих седам дана (16—22 децембра) знатно је отежало и скоро ономогућило рад савезничке авијације. Тактичка авијација 9 вазд. армије (јачине око 1.500 авиона) извршила је за то време само 1.800 летова у зони бојишта, док је стратегиска авијација, услед немогућности да дејствује у зони Ардена, продужила нападе на немачку железничку мрежу и раскрснице путева између Рајне и Луксембурга. Снажни напади савезничке тактичке и стратегиске авијације у периоду од 23—27 децембра (када се време побољшало) имали су одлучујући утицај на заустављање немачке противофанзиве. Том приликом стратегиска авијација бомбардовала је врло успешно железничку мрежу источно и западно од Рајне, средњи и лаки бомбардери тактичке авијације нападали су мостове, штабове, слагалишта и друге циљеве на Арденском војишту, док су ловци-бомбардери нанели велике штете немачком друмском и железничком саобраћају. Услед тога су дотур и снабдевање немачких армија доведени у питање, што је успорило њихово напредовање ка Мези.

У току савезничке офанзиве у јануару рђаве атмосферске прилике знатно су ограничиле рад савезничке авијације, што је олакшало немачко повлачење и успорило напредовање америчких армија.

За време Арденске противофанзиве савезничка авијација нанела је велике материјалне штете Немцима. Том приликом она је уништила: 11.378 моторних возила, 1.161 оклопно возило (тенкова и оклопних кола), 607 локомотива, 6.266 железничких вагона, 472 арти-

љериска положаја и 36 мостова, и извршила пресецање железничких линија на 974, а путева на 421 месту.¹¹⁾

Поред наведених борбених задатака, Савезници су своју авијацију успешно употребили и за снабдевање опкољеног Бастоња, где су свакодневно спуштали падобранима лекове, муницију и храну, а са једном групом једрилица спуштено је у Бастоњ десет лекара и друге хитне потребе.

Немци су планирали да Арденску противофанзиву подржава авијација са 800—1.000 дневних полета и један пук (60—80) млазних ловаца. Међутим, ова планирања нису остварена, јер Немци нису имали довољан број авиона, док су млазни ловци ангажовани у врло малом броју — пошто није било више готових авиона нити обучених пилота. Услед тога, немачка авијација није била у стању да у рејону Ардена избори превласт у ваздуху нити да немачким армијама укаже потребну подршку и ваздушну заштиту, тако да су ове армије претрпеле велике губитке од савезничке авијације.

Употреба ваздушнодесантних јединица. — Мада су обе стране располагале већим бројем ваздушнодесантних јединица, у Арденској бици није дошло до већих ваздушнодесантних акција.

Немци су употребили само један падобрански батаљон јачине око 1.200 људи (иако су на Западном фронту имали неколико падобранских дивизија). Овај падобрански батаљон имао је задатак да, у циљу подршке 6. СС окл. армије, заузме раскрснице путева Малмеди — Епан и Вервје — Бутгенбах и затвори правце који су изводили према северном боку клина, спречавајући долазак савезничких резерви, а отварајући истовремено пут за пролаз тенкова 6. СС окл. армије. Падобрански батаљон спуштен је тек друге ноћи (16/17 децембра) у близини горе наведене раскрснице путева, али се услед јаког ветра растурио на планинском и пошумљеном земљишту под великим снегом. Само 35 авиона (од упућених 106) успело је да спусти људство на одређена места, те батаљон није био у могућности да изврши добивени задатак.

С друге стране, Савезници нису уопште предузимали ваздушнодесантне акције у току Арденске битке, већ су своје ваздушнодесантне дивизије ангажовали као пешадиске у одбијању немачког напада. Том приликом нарочито су се истакле 82. и 101. америчка вдд. 82. вдд дивизија успела је да поседањем раскрснице код Вербо-

¹¹⁾ W. F. Craven, J. L. Cate, *The Army Air Force in World War II*, vol. III, стр. 711.

мона заустави напредовање 1. СС окл. дивизије правцем Ставло — Лијеж. 101. вдд дивизија упорном одбраном Бастоња знатно је успорила надирање 5. окл. армије ка Мези, а потом је, окружена у Бастоњу, везивала знатне немачке снаге. Приликом своје офанзиве и гоњења немачких армија, Савезници нису искористили своје ваздушнодесантне јединице за извршење „вертикалних маневара“ у немачкој позадини, иако су за то постојали повољни услови (слабе немачке резерве, савезничка превласт у ваздуху итд.). Спуштањем мањих група падобранаца Савезници су могли успешно ометати немачко повлачење, а употребом већих ваздушнодесантних јединица могли су пресећи врло осетљиве немачке комуникације и онемогућити повлачење немачких армија, што би олакшало њихово окружење и уништење.

ЛИТЕРАТУРА

- 1) General Hasso von Manteuffel, *The Ardennes* (The Fatal Decisions), Michael Joseph LTD, London, 1956
- 2) Colonel de Cossé Brissac, *La Contre-offensive allemande des Ardennes*, Revue Historique de l'Armée, 1955, numero 2, Paris
- 3) General Brenton G. Wallace, *Paton and His Third Army*, Military Service Publishing Company, Harrisbur, 1951
- 4) Chester Wilmot, *The Struggle for Europe*, Collins St James's Place, London, 1951
- 5) Major M. Shulman, *La defaite allemande à l'ouest*, Payot, Paris, 1948
- 6) K. V. Tippelskirch, *Geschichte des zweiten Weltkriegs*, Athenäum Verlag, Bonn, 1951
- 7) W. F. Craven, J. L. Cate, *The Army Air Force in World War II*, vol. III, The University of Chicago Press, Chicago, 1951
- 8) Ајзенхауер, *Од инвазије до победе*, Војно дело, Београд 1951
- 9) Монтгомери, *Од Ел Алемејна до Балтичког Мора*, Војно дело, Београд 1951
- 10) Бредли, *Успомене једног војника*, Војно дело, Београд 1954
- 11) Патон, *Рат каквог сам ја видео*, Војно дело, Београд 1953
- 12) Forest C. Pogue, *The Supreme Command*, Department of the Army, Washington 1954
- 13) Dwight Eisenhower, *Rat za oslobođenje Evrope*, NIP, Zagreb 1953